

A. SYCHRA: *Hudba a slovo v lidové písni*, Praha 1948; K. TARANOVSKIJ: *Russkije dvusložnyje razmery. Statji o stiche*, Moskva 2010; B. TOMAŠEVSKIJ: *Izbrannyye statji o stiche*, Moskva — Sankt Petěrburg 2008 [1929]; P. TROST: „Über die Eigenschaften langer Verse“, in: J. Levý — K. Palas (eds.): *Teorie verše II*, Brno 1968, s. 23—25; R. TSUR: *Poetic Rhythm. Structure and Performance*, Bern 1998. RK, PP

Styl

Výraz styl je svým původem spojen s řec. *stylos*, lat. *stilus* (pisátko, rydlo, tedy nástroj, kterým se vyrývaly znaky do dřevěných tabulek pokrytých voskem); v češtině existuje vedle tohoto mezinárodního termínu domácí synonymum sloh, utvořené na počátku 19. století. Některá období, resp. někteří autoři dávali přednost českému ekvivalentu (srov. např. Vilém Mathesius: „Řeč a sloh“, 1942; František Trávníček: *O jazykovém slohu*, 1953), postupně se však v českém prostředí zcela prosadil termín styl. V antické epoše lze pozornost věnovanou stylu zahrnout pod široce chápanou → rétoriku, která kladla důraz na jasnost, srozumitelnost vyjadřování, na jeho gramatickou správnost, na jeho krásu, estetické kvality, ale hlavně na vhodnost, přiměřenost ve vztahu k → tématu, situaci, publiku, tedy na vztah mezi užívanými jazykovými prostředky a účinkem projevu na adresáty. Prehistorie pojmu styl se pohybovala mezi pojetím normativním (hledání pravidel optimálního vyjádření obsahu [→ obsah a forma]), deskriptivním (popis individuálních → textů, které mohou sloužit jako slohové vzory), analytickým (hledání účinných prostředků pro dosažení cíle pomocí teorie tropů a figur) a typologickým (rozlišení stylu vysokého, středního a nízkého — na základě témat, způsobu

jejich zpracování i výběru jazykových prostředků).

Definice stylu představuje velmi složitý problém, neboť tento fenomén může být nahlížen z nejrůznějších stran. Jednotliví autoři preferují (nebo spojují) přístup produkční a/nebo recepční (→ vnímatel), rezultativní a/nebo procesuální, selektivní a/nebo integrační, hledisko funkční a/nebo strukturní, zaměřují se spíše na styly individuální či nadindividuální (interindividuální) apod. (→ stylistika). Milan Jelínek shromáždil velké množství definic stylu, okomentoval je a roztrídil do deseti skupin (Jelínek 1992). Autoři první skupiny (Karl Vossler, Leo Spitzer, ale vlastně i často citovaný přírodovědec 18. století Georges-Louis Leclerc de Buffon s definicí „Styl — to je člověk sám“) chápou styl jako individuální užívání → jazyka podmíněné osobitou psychologií autorů. Další autoři naopak vylučují styl singulární a individuální, zajímají se pouze o objektivizované hodnoty stylů obecných. Autoři Pražského lingvistického kroužku (→ Pražská škola), zastoupení hlavně Bohuslavem Havránkem, chápou styl jako individualizační/singularizační organizaci promluvy, ale individualizace je omezena obecnou komunikativní (→ literární komunikace) funkcí promluvy — snaží se tedy zahrnout jak styl individuální, tak styly „obecné“. Z představitelů Pražského lingvistického kroužku je Mathesius u Jelínka zařazen do skupiny čtvrté, jež definuje styl jako „způsob užívání jazykových prostředků k určitým cílům/účelům“ (Jelínek 1992: 20). Pro autory páté skupiny je styl určitou kvalitou nebo aspektem promluvy; sem řadí Jelínek i slovenského stylistika Františka Míka s pojetím stylu jako „konfigurace výrazových vlastností v textu“ (tamtéž: 21)

(→ Nitranská škola). Šestá skupina ztožňuje styl s výběrem výrazových prostředků, resp. s výsledkem tohoto výběru (sem patří i další slovenský stylistik Jozef Mistrík). Sedmá zdůrazňuje vztah mezi výrazovými prostředky a vyjadřovaným obsahem, vychází tedy z toho, že „ten-
týž obsah lze vyjádřit různými způsoby“ (tamtéž: 22). Osmá skupina navazuje na francouzského klasika stylistiky Charlese Ballyho a pojímá styl jako způsob vyjadřování citových, širě expresivních hodnot; např. podle Michaela Riffatera jazykové → struktury vyjadřují (přenášejí) informace a k tomu přistupuje styl jako expresivní (afektivní) zdůraznění. Autoři deváté skupiny (hlavně ruští stylistikové v čele s Viktorem Vladimirovičem Vinogradovem) chápou styl jako variaci, resp. určitý subsystém jazykového systému, tj. vlastně jako stylovou vrstvu. V desáté skupině pak Jelínek uvádí Nilse Erika Enkvista a další autory, pro něž je styl především souhrnem frekvenčních odchylek od normy.

Pražští strukturalisté tedy nebyli ve svém přístupu ke stylu zcela jednotní; ostatně v prvních letech existence Pražského lingvistického kroužku nevěnovali tomuto problému žádnou větší pozornost. Ani *Teze Pražského lingvistického kroužku* (1929) styl nijak netematizují; autoři zde však formulují svou celkovou koncepci, nutnost výkladu strukturních vztahů v jazyce a jazykových výtvořech a teleologické pojetí jazyka (→ teleologie) („Z funkčního stanoviska je jazyk systémem účelných výrazových prostředků“; Teze 714). Svě přístupy ke stylu nepochybně začleňovali do této koncepce, a to v souvislosti se sledováním prací významných zahraničních stylistiků, např. Ch. Ballyho. Na otázky stylu se pak

soustavněji zaměřovali od počátku 30. let, zejm. od vydání Havránkovy studie „Úkoly spisovného jazyka a jeho kultura“ (Havránek 1932): v rámci polemiky Pražského lingvistického kroužku s purismem se tu hodilo akcentovat propojení jazyka, stylu a → funkcí (rozlišení → *langue a parole* se zde obráží v Havránkově diferenciaci funkčních jazyků a → funkčních stylů; ostatně už v *Tezích* se mluvilo o „funkčních řečích“). Ve formování základů pražské funkční stylistiky pokračoval Havránek i ve svých dalších pracích (Havránek 1940, 1942). Text z roku 1940 (heslo „Stylistika“ pro *Ottův slovník naučný nové doby*) obsahuje autorovu klasickou definici, která vyvolala živou diskusi a stala se východiskem dalších pokusů o definici stylu: „[...] styl je způsob využití (výběr) jazykových prostředků v daných jazykových projevech jak podle jejich konkrétního cíle, formy a situace, tak podle individualizačního zaměření (např. emotivního, estetického aj.) mluvčího, resp. pisatele. Přesněji formulováno z hlediska strukturalismu: styl je individualizační (svěbytnou) organizací jazykového strukturního celku (celistvosti), jakým je každý daný jazykový projev“ (Havránek 1963 [1940]: 77). Lze říci s Karlem Hausenblasem, že první část definice je založena na aspektu funkčním, druhá, zpřesňující pak na aspektu strukturním (Hausenblas 1990). Hausenblas soudí, že k této zpřesňující definici byl Havránek inspirován o rok dříve publikovaným vy-
mezením Pavla Trosta: „Jazykový projev [...] je strukturní celek *sui generis* s konkrétním předmětným namířením [...] je určen jednak věcně, jednak jazykově; kromě toho však může mít svěbytně organizovanou strukturu. Svěbytná organizace jazykové struktury je právě jazykovým stylem; styl je svěbytnost individualizační“

(Trost 1939: 60). Podle Havránka i Trosta má tedy styl individualizovat projev a zároveň mu dodávat strukturní celistvost. Pražským strukturalistům jde výhradně o styl jazykový; Havránek pouze poznamenává, že celkovou výstavbu plánu jazykového je třeba sledovat i v poměru k organizaci plánu tematického (→ vrstvy literárního díla).

Počátek 40. let 20. století znamenal oživení zájmu o otázky stylu; v roce 1941 byla o nich uspořádána i diskuse ve *Slově a slovesnosti*. Vladimír Skalička (Skalička 1941: 193—194) v ní rozvinul selekční koncepci stylu, od té doby sdílenou většinou českých badatelů; princip výběru z vyjadřovacích alternativ spojil se široce chápáným konceptem synonymie (výběr z konkurenčních množin výrazových prostředků později rozpracoval M. Jelínek). Bohumil Trnka zdůraznil spojení jazykové individuality a kolektivnosti ve stylu; podle něj „z hlediska individuálního je styl každého projevu jedinečného rázu“ (Trnka 1941: 65—66), ale současně využívá postupy a prostředky normované, s kolektivní platností. Tento problém řešil i B. Havránek, který sice do zmíněné diskuse nezasáhl, ale v podstatě v téže době uveřejnil studii „K funkčnímu rozvrstvení spisovného jazyka“ (1942). Oproti encyklopedickému heslu zde nahradil ve své definici stylu výraz „individualizační“ výrazem „singularizační“ a vymezil styl jako „singularizační organizaci jazykového projevu (promluvy) jako celistvosti“ (Havránek 1963 [1942]: 64). Tím vystoupil proti ztotožňování stylu s individuálním (personálním) stylem autorským; „singularizační“ přitom neznamená „jediný, jedinečný“, nýbrž „vytvářející jednotlivě“ (v protikladu k celku jazykového systému). Havránek také vysvětlil, že organizace

projevu „není zpravidla jedinečná, nýbrž podléhá zvyklostem a konvencím [...] její způsoby mohou sice být jedinečné [...] častěji jsou zvyklostní. Je-li způsob ten zvyklostí individuální, jde o styl individuální (neboli subjektivní), je-li zvyklostí interindividuální, je dán konvencí a jde o styl konvenční (funkční anebo objektivní)“ (Havránek 1963 [1942]: 64). Postupně tak vystupují do popředí tři momenty, společně pro pojetí stylu u většiny pražských strukturalistů, tedy důraz na: 1. selekční chápání (styl jako výběr) (→ selekce); 2. záměrnost (→ záměrnost a nezáměrnost, → intencionální klam) tohoto výběru (srov. Josef Miloslav Kořínek, rovněž v diskusi ve *Slově a slovesnosti*: „[...] jazykový styl není pouhá suma vnějších jazykových zvláštností, ale všechn jazyk v jeho záměrném používání“ (Kořínek 1941: 31); 3. styly interindividuální (proti individuálním).

Vilém Mathesius, který se diskuse ve *Slově a slovesnosti* neúčastnil, vydal téměř ve stejné době svou studii „Řeč a sloh“ (1942). Stylistické problematiky se dotkl už v práci „O potenciálnosti jevů jazykových“ (1911—1912), kde napsal: „Rozbor stylistický je tedy vždy obrácen k individualitě [...]“ (Mathesius 1911—1912: 17); do roku 1942 se však jeho názory na stylovou diferenciaci rovněž vyvinuly směrem k vyššímu stupni zobecnění, k úvahám o stylech interindividuálních (funkčních). Důležitý moment potenciality ovšem v jeho chápání stylu zůstává — rozlišuje dvojí modus existence stylu, jednak „skutečnost jeví se na hotovém výtvoru jazykovém“ a jednak „možnost, kterou určuje situace, v níž výtvor jazykový vzniká“ (Mathesius 1942: 35). U Mathesia (i u řady jeho pokračovatelů) se zájem o styl stává přirozenou součástí zájmu o obecné rysy

výstavby promluvvého celku (→ část a celek), tedy snahy vyvažovat zájem o *langue* a *parole*, nepodléhat jednostranné orientaci na *langue*. Ve studii „Řeč a sloh“ vymezuje styl jako „význačný způsob, kterým je užito nebo se obvykle užívá vyjadřovacích prostředků jazykových ke konkrétnímu účelu“ (tamtéž: 35). Podstatné je, že zde nezdůrazňuje moment výběru prostředků. Svě vymezení však zároveň překračuje a rozšiřuje, zahrnuje sem totiž i tzv. styl jazykového základu, tj. rozdíly ve vyjadřování dané odlišnostmi stavby národních jazyků; styl určitého národního jazyka slouží všem potřebám jeho uživatelů, není tedy už vázán na konkrétní účel (srov. o tom Hausenblas 1970).

Pokud jde o dalšího příslušníka zakladatelské generace Pražského lingvistického kroužku (→ Pražská škola) Jana Mukařovského, konstatuje Hausenblas, že sloh rozhodně nepatřil v jeho učení k ústředním pojmům ani k hlavním předmětům zájmu (Hausenblas 1992). Mukařovský samozřejmě dlouhodobě hledal → dominantu, jednotící princip výstavby celku uměleckého díla. Styl (sloh) mu však nevyhovoval, podle Hausenblase zejm. proto, že Mukařovský: 1. si sloh představoval především jako jazykové „složení“, jazykovou výstavbu slovesného díla; 2. vydvíhal charakteristický způsob nebo ráz jazykové výstavby u jednotlivých autorů, tedy jejich individuální, osobní styl; ale nezajímaly ho styly interindividuální, např. funkční (funkční styly); 3. stále více vše převáděl na význam (→ smysl a význam), mířil k celkové → významové výstavbě díla (odtud volba pojmu → sémantické gesto, příp. intence [→ záměrnost a nezáměrnost]); proto nechával stranou sloh, který pro něj byl spjat s výstavbou formální (→ obsah a forma), → tvarovou;

4. výjimečně (Mukařovský 1940) chápal sloh jako subsystém, varietu, zhruba jako Havránkův funkční jazyk (→ funkční styly) (spisovný — hovorový, psaný — mluvený, emocionální — intelektuální). Hausenblas sám vnímal právě styl jako jednotící princip utváření komunikátu, výstavby celku; za úhlavní funkci stylu považoval funkci integrační. Mukařovského přístup charakterizuje jako úzké, tradiční filologické pojetí stylu, omezené na roviny jazykové. Ve dvou pozdních statích Mukařovského (1958, 1963) se opět dostal do popředí individuální sloh, ovšem pouze jako náhražka, jako východisko ze situace, kdy Mukařovský sebekriticky revidoval své učení a vzdal se pojmu sémantické gesto. Až tady uvažoval i o možnosti zkoumat také slohy interindividuální (generační, dobové).

Na Mukařovského práci s pojmem individuální styl navázali později jeho žáci, zejm. Miroslav Červenka a Milan Jankovič (Červenka — Jankovič 1990 aj.). V případě literárních uměleckých děl, kde jsou všechny výběry z paradigmát podmíněny nadvládou → estetické funkce, zdůvodnili integraci stylové výstavby do výstavby významové: pro umělecký komunikát jsou všechny stylistické diference zároveň diferencemi významovými, v tomto smyslu v umění neexistuje synonymie. Kategorie stylu tak přesahuje hranice jazykové vrstvy komunikátu a plně do sebe zahrnuje i jeho obsahové složky. Styl nemůže být chápán pouze „nástrojově, jako druhotný, zabarvující, zdůrazňující, jiné hodnoty pouze zesilující činitel“ (tamtéž: 230). Předmětem individuální stylistiky umělecké literatury je osobnost (→ básnická osobnost), jejímž indiciálním znakem je celistvé dílo, osobnost jako konstrukt → sémiotického charakteru,

konstituovaný významovým děním díla. Mukařovského sémantické gesto (které koneckonců lze chápat jako stýlotvorný princip) je pokynem, výzvou vnímateli k výkonu smyslu: k tomu, aby se dobral → estetické hodnoty, která „poutá všechny složky díla ve svěbytný celek“ (tamtéž: 231). Akcentován je tedy styl v akci, dění smyslu; stylistický výzkum se má podle autorů přiblížit hledisku vnímatele, „směřovat od → imanence výtvaru k životu díla v jeho recepcích“ (tamtéž: 233).

Interpreti literárních děl reflektují originalitu individuálního autorského stylu na pozadí interindividuálních, skupinových stylů spjatých s určitými školami, směry, obdobími ve vývoji literatury. Konstituování těchto stylů je ovlivněno konstelacemi shodných nebo obdobných stýlotvorných činitelů. V prostoru české literatury se např. některé dobové a skupinové styly mohou lišit mírou a způsobem využití různých variet češtiny (obecná čeština, nářečí, slangy atd.) při stylizaci dialogů postav (→ literární postava). Styl konkrétního díla osciluje mezi stylem individuálním a kolektivním stylem doby, směru, literárního druhu, žánru. V dílech moderní (→ moderna) a současné literatury se zdůrazňuje styl individuální, patří k nim ovšem i míšení prvků různých stylů, např. stylových poloh vysokých a nízkých. Daniela Hodrová upozorňuje také na to, že „výsledkem nezvyklé volby z paradigmat stylů může být nesoulad mezi tématem a stylem, stylem a žánrem“ a že některé postupy činí z literárních děl 20. století „jakousi koláž, pole více hledisek a více stylů“ či přímo „vzorník stylů“ (např. Joyceův *Odyseus*; Hodrová 2001: 144, 277, 391, 503, 583, 769). Stylová nesourodost je podle Hodrové příznačná pro řeč → vypravěče

i promluvy postav (→ narativní způsoby) v *Markétě Lazarové* Vladislava Vančury. Autorův (→ autor) individuální styl se může dostat i do rozporu se → syžetem, který se pod tlakem stylu rozpadá; míšení stylů a žánrů, střídání hledisek, projevy „nestylovosti“ uvádějí v pochybnost → příběh. Umělecký styl zajisté přináší svěbytnou problematiku analytickou a → interpretační; jeho specifiku však není vhodné vyhocovat až k ostrému oddělování stylistiky lingvistické a literárněvědné, nebo stylu jazykového uměleckého a stylu literárního uměleckého (srov. koncepci hesel v knize Ladislavy Lederbuchové *Průvodce literárním dílem. Výkladový slovník základních pojmů literární teorie* (Lederbuchová 2002: 314–316.)

Nepříznivé období po druhé světové válce a hlavně kolem přelomu 40. a 50. let 20. století přerušilo plynulé rozpracovávání teorií pražských strukturalistů — a zároveň znamenalo i ústup zájmu o styl a → stylistiku. Signálem návratu této problematiky do české jazykovědy byla brožura Františka Trávníčka *O jazykovém slohu* (1953). Byl by text silně poznamenán dobovou politickou situací a dogmatickými přístupy, nelze mu upřít určitý vývojový význam (podrobně zhodnocení viz Mareš 2013). Trávníčkova definice „[s]loh je výběr hotových výrazových prostředků nebo tvoření prostředků nových a mluvnické zpracování všech prostředků v jazykových projevech, sloužících dorozumění v jedné určité oblasti lidské činnosti, za které projevy probíhají“ (Trávníček 1953: 22) prozrazuje návaznost na selekční a procesuální pojetí stylu i na přihlížení k cíli projevu. Autor zdůrazňuje jak „slohové dění“, tak chápání slohu jako výsledku tohoto dění. Jeho myšlenka, že sloh může vedle výběru pro-

středků zahrnovat i vytváření prostředků nových, vstoupila později i do definice Karla Hausenblase. Zdůraznění lidské činnosti jako slohové determinanty vedlo Trávníčka i ke snaze rozlišit jazykové prostředky slohové (s „přímým vztahem k určité oblasti lidské činnosti“; tamtéž: 29) a prostředky strukturní (obecně užívané, styl nijak neovlivňující). Projevem znovu stoupajícího zájmu o stylistiku se pak stala konference v Liblicích v roce 1954. Příspěvky byly publikovány ve *Slově a slovesnosti* a mezi nimi je i text Pavla Trosta, obsahující lapidární definici stylu: „Jazykový styl je založen na tom, že se týmž jazykem dá říci totéž různým způsobem“ (Trost 1955: 15).

Od 50. let rozvíjejí teorii stylu v české lingvistice příslušníci už třetí generace → Pražské školy, většinou žáci B. Havránka a J. Mukařovského. Lubomír Doležel v práci *O stylu moderní české prózy. Výstavba textu* (1960) rozlišil styl promluvy (určený specifickou konstelací jazykových prostředků v plánu zvukovém, resp. grafickém, lexikálním, syntaktickém, kontextovém a textovém) jako konkrétní kategorii a styly promluvových typů jako kategorie obecné, mezi nimiž vyzdvihl styl individuální (styl autora), styl školy a doby a styl objektivní (hlavně styly žánrové a funkční). V samém pojmu styl je však podle autora obsažena antinomie specifického a obecného. Dále v tomto období profilyvaly českou stylistiku především myšlenky a snahy Karla Hausenblase, který své strukturalistické zázemí a školení dokázal spojit s reflexí komunikačně-pragmatického obratu. Svě studie z 60. let shrnul do souboru s názvem *Výstavba jazykových projevů a styl*, vydaného v roce 1971. V těchto studiích výrazně postoupil směrem k širokému pojetí stylu, k obecné

teorii stylistiky jako součásti nauky o verbálních komunikátech. Přitom opakovaně zdůrazňoval nejrůznější kombinace prostředků verbálního jazyka (psaných i mluvených [→ mluvenost a psanost]) s prostředky neverbálními. Položil důraz na strukturu/strukturaci komunikátu (→ struktura) jako celku, na utváření/utvářenost jeho výstavby. Propojení mezi jazykovým → systémem a využitím jeho prostředků při strukturaci komunikátů, jež je důležité pro výklad jejich stylu, zajistil zdůrazněním, že „strukturně relevantní jsou nejen vztahy mezi částmi celku (→ část a celek) navzájem a vztahy jednotlivých částí k celku, nýbrž i vztahy mezi částmi celku a souborem prostředků, do jehož paradigmat tyto prostředky patří“ (Hausenblas 1971: 19). Prostředky, které se uplatňují při výstavbě komunikátu, rozdělil do sedmi typů. Ze strukturního pohledu jsou zvl. zajímavé tzv. prostředky → textové (např. aktuální členění; prostředky umožňující spojení částí promluvy v celek), tektonické (opakování, kontrast, gradace, hyperbola aj.; prostředky specificky profilující tvar komunikátu a utvářející jeho styl) a schémata komunikátu jako celku (žánrové formy). Strukturu jazykového projevu nazývá Hausenblas texturou. I bez podobných termínů by však bylo zřejmé, že jeho úvahy z tohoto období propojují stylistiku s textovou lingvistikou, jež se tehdy konstituovala jako relativně autonomní disciplína, a že Hausenblas dokonce předjímá práce některých jejích klasiků-zakladatelů (jako Michael Alexander Kirkwood Halliday, Roland Harweg, Teun Adrianus van Dijk, Robert de Beaugrande aj.). Totéž lze konstatovat o Doleželovi, který při vymezování stylu promluvy zdůraznil plán výstavby → kontextové, tvořený

mezivětnými (nadvětnými) sémantickými vztahy a speciálními kontextovými postupy, a plán výstavby textové, kam patří způsoby spojení dílčích promluv ve vyšší jednotu textu (např. v případě → dialogu; Doležel 1960: 13—15).

Hausenblas definuje styl jako „charakteristický a jednotící princip výstavby projevu, uplatňující se ve výběru (event. i přizpůsobení) a uspořádání složek“ (Hausenblas 1971: 27). Tuto definici v podstatě zopakoval v jedné ze svých posledních studií (Hausenblas 1995: 235—237) a doplnil ji mj. o výčet → funkcí, které styl plní v textu: 1. funkce integrační, jednotící; 2. funkce charakterizační, tj. na jedné straně diferenciativní (vůči stylu jiných textů), na druhé straně zařazovací (do třídy textů stylově obdobných); 3. → funkce estetická a 4. funkce sémantická, k níž dodává: „Styl je povahy v nejširším smyslu formální [...], bývá však i nositelem významů (neracionálních), a přispívá tak [...] k utváření celkového smyslu [→ smysl a význam, → významová spojitost] textu“ (tamtéž: 235—236). Hausenblasovi žáci (především Alena Macurová a Petr Mareš, kteří v roce 1996 vydali další soubor Hausenblasových statí pod názvem *Od tvaru k smyslu textu. Stylistické reflexe a interpretace*) navazují na jeho koncepci stylu jako integračního principu výstavby textu (v souvislosti s Mukařovského → sémantickým gestem) a sdílí Hausenblasův důraz na smysl textu jako jeho hlavní komunikační kvalitu, která formuje základní vztah ve výstavbě textu spolu s tvarem, tj. stylem. V jejich pojetí je dokonce „styl [...] označujícím“ [→ *signifiant a signifié*] ke smyslu“ (Macurová 1996: 9). Strukturální přístup ke stylu a textu se tu opět spojuje s přístupem komunikačním: smysl je vázán na

procesy produkce, recepce (→ vnímání, → konkretizace), → interpretace, na vztah mezi účastníky komunikace. Toto rozšiřování kruhů od jazyka ke stylu, textu, komunikaci zanechalo v české stylistice nerasmazatelné stopy. Jsou zřetelné např. i ve čtyřech postupných vydáních české → stylistiky od autorů Marie Čechové, Jana Chloupeka, Marie Krčmové a Evy Minářové (Chloupek et al. 1991; Čechová et al. 1997, 2003, 2008). Pro tyto autory je jazykový styl „způsob cílevědomého výběru a uspořádání (organizování) jazykových prostředků, který se uplatňuje při genezi textu; v hotovém komunikátu se pak projevuje jako princip organizace jazykových jednotek, který z částí a jednotlivostí tvoří jednotu vyhovující komunikačnímu záměru autora“ (Čechová et al. 1997: 9). S touto komplexní definicí korespondují i další vymezení v českých a slovenských stylistikách (např. Jedlička et al. 1970: 9; Mistrík 1997: 30; Findra 2004: 160; Minářová 2011: 23; aj.). Všechna pojetí mají selekční charakter a liší se nanejvýše tím, nakolik akcentují: 1. záměrnost (→ záměrnost a nezáměrnost), cílevědomost výběru; 2. procesuální aspekt stylu (vedle rezultativního); 3. vztah stylu k → tématu, obsahovým složkám, příp. smyslu komunikátu. M. Jelínek (Jelínek 1995: 699) vyzdvihuje výběr z konkurenčních množin jazykových prostředků. Originální koncepci stylu vytvořil slovenský stylistik František Miko (→ Nitrianská škola) a dál ji rozvíjeli jeho žáci, naposledy např. Jozef Pavlovič (Miko 1969, 1970 aj.; Pavlovič 2011). Podle Mika je styl „jedinečná nebo standardizovaná dynamická konfigurace jistých výrazových vlastností“ (Miko 1970: 107) a jeho stylové interpretace jsou založeny na soustavě výrazových kategorií, v jejímž centru

jsou → opozice operativnost—ikoničnost a pojmovost—zážitkovost. Rovněž Miko (obdobně jako Hausenblas) byl přesvědčen, že styl zasahuje i tematické prvky; u uměleckého díla zdůrazňoval funkční homogenitu složek (→ složky uměleckého díla) tematických a jazykových. Český a slovenský stylistik se shodovali také v přirozeném a všestranném propojování → jazyka, stylu, → textu a komunikace (→ literární komunikace).

Pro stylistiky Pražské školy bylo dlouho samozřejmostí, že styl — jako cílevědomý výběr — je spojován především s prostředky spisovné češtiny. Ale „problematiku stylů nelze omezovat jen na oblast jazyka spisovného“ (Hausenblas 1971: 35). Představitelé současné české stylistiky, kteří ovšem stále navazují na odkaz několika generací příslušníků → Pražské školy, pokládají při pojetí stylu za důležité, že předmětem zájmu stylistiky musí být i každodenní nepřipravené mluvené (→ mluvenost a psanost) projevy, že nelze projevům z této rozsáhlé komunikační sféry upírat jakýkoli styl. Toto přesvědčení do značné míry oslabuje a zpochybňuje dosavadní takřka obligátní složku českých definic stylu — moment výběru prostředků z jazykového systému. Výběru, který provádí autor jazykového projevu (mluvčí) záměrně a cílevědomě. V běžném nepřipraveném mluveném projevu (zejm. v dialogu *face-to-face*, který vyžaduje okamžitou reakci) však těžko můžeme počítat s tím, že průměrný mluvčí je schopen uvědomovat si příslušné konkurenční množiny, aktivovat je ve své → kompetenci a provádět z nich uvědomělý a záměrný výběr. Naznačuje to také Chloupek, jehož názory se v tomto období příznačně vyvíjely: „Vtírá se otázka, zda značná míra sepsatosti

s komunikační situací vůbec výběr ze synonym umožňuje, sotva např. v běžné řeči mluvené“ (Chloupek 1995: 250). Podobně střízlivě uvažuje o záměrnosti a nezáměrnosti, o možnostech vědomého výběru a vědomého aktu uspořádání rovněž Jiří Kraus (Kraus 1995: 260).

I

LIT.: M. ČECHOVÁ — J. CHLOUPEK — M. KRČMOVÁ — E. MINÁŘOVÁ: *Stylistika současné češtiny*, Praha 1997; M. ČECHOVÁ — J. CHLOUPEK — M. KRČMOVÁ — E. MINÁŘOVÁ: *Současná česká stylistika*, Praha 2003; M. ČECHOVÁ — M. KRČMOVÁ — E. MINÁŘOVÁ: *Současná stylistika*, Praha 2008; M. ČERVENKA — M. JANKOVIČ: „Dva příspěvky k předmětu individuální stylistiky v literatuře“, *Česká literatura* 38, 1990, č. 5, s. 212—234; L. DOLEŽEL: *O stylu moderní české prózy. Výstavba textu*, Praha 1960; J. FINDRA: *Stylistika slovenčiny*, Martin 2004; K. HAUSENBLAS: „Práce Viléma Mathesia o stylu a česká stylistika v uplynulém čtvrtstoletí“, *Slovo a slovesnost* 31, 1970, č. 3, s. 194—206; K. HAUSENBLAS: *Výstavba jazykových projevů a styl*, Praha 1971; K. HAUSENBLAS: „Práce B. Havránek o stylu a stylistice“, *Slavica Pragensia* 34. *Sborník k počtému výročí narození akademika Bohuslava Havránek*, Praha 1990, s. 93—105; K. HAUSENBLAS: „Jak pracoval Jan Mukařovský s pojmem sloh (styl)?“, *Česká literatura* 40, 1992, č. 2—3, s. 216—228; K. HAUSENBLAS: „Stručná charakteristika stylu a stylistiky“, *Stylistyka* 4, 1995, s. 233—243; K. HAUSENBLAS: *Od tvaru k smyslu textu. Stylistické reflexe a interpretace*, Praha 1996; B. HAVRÁNEK: „Úkoly spisovného jazyka a jeho kultura“ [1932], in: B. H.: *Studie o spisovném jazyce*, Praha 1963, s. 30—59; B. HAVRÁNEK: „Stylistika“ [1940], in: B. H.: *Studie o spisovném jazyce*, Praha 1963, s. 77—80; B. HAVRÁNEK: „K funkčnímu rozvrstvení spisovného jazyka“ [1942], in: B. H.: *Studie o spisovném jazyce*, Praha 1963, s. 60—68; B. HAVRÁNEK: *Studie o spisovném jazyce*, Praha 1963; D. HODROVÁ a kol.: *...na okraji chaosu... Poetika literárního díla 20. století*, Praha 2001; J. CHLOUPEK: „Koncepte stylu a předmět stylistiky“, *Stylistyka* 4,

1995, s. 249–250; J. CHLOUPEK — M. ČECHOVÁ — M. KRČMOVÁ — E. MINÁŘOVÁ: *Stylistika češtiny*, Praha 1991; A. JEDLIČKA — V. FORMÁNKOVÁ — M. REJMÁNKOVÁ: *Základy české stylistiky*, Praha 1970; M. JELÍNEK: „Problematika definice pojmu ‚styl‘“, *Stylistyka* 1, 1992, s. 15–26; M. JELÍNEK: „Stylistika“, in: P. Karlík — M. Nekula — Z. Rusínová (eds.): *Příruční mluvnice češtiny*, Praha 1995, s. 701–781; J. M. KOŘÍNEK: „O jazykovém stylu“, *Slovo a slovesnost* 7, 1941, č. 1, s. 28–37; J. KRAUS: „Protiklady stylu“, *Stylistyka* 4, 1995, s. 258–263; L. LEDERBUCHOVÁ: *Průvodce literárním dílem. Výkladový slovník základních pojmů literární teorie*, Praha 2002; A. MACUROVÁ: „Jazyk, styl, smysl, text — a stylistika“ [1993], in: K. Hausenblas: *Od tvaru k smyslu textu. Stylistické reflexe a interpretace*, Praha 1996, s. 9–12; P. MAREŠ: „O jazykovém slohu. Brožura Františka Trávníčka a její místo ve vývoji české stylistiky“, in: K. Klímová — I. Kolářová — J. M. Tušková (eds.): *Stylistika v kontextu historie a současnosti*, Brno 2013, s. 43–47; V. MATHESIUS: „O potenciálnosti jevů jazykových“, *Věstránek Královské české společnosti nauk. Třída filozoficko-historicko-jazykozpytná*, 1911–1912, č. 2, s. 1–24; V. MATHESIUS: „Řeč a sloh“, in: B. Havránek — J. Mukařovský (eds.): *Čtení o jazyce a poezii*, Praha 1942, s. 13–102; V. MATHESIUS: *Jazyk, kultura a slovesnost*, Praha 1982; F. MIKO: *Estetika výrazu. Teória výrazu a štýl*, Bratislava 1969; F. MIKO: *Text a štýl. K problematike literárnej komunikácie*, Bratislava 1970; E. MINÁŘOVÁ: *Stylistika pro žurnalisty*, Praha 2011; J. MISTRÍK: *Štylistika*, Bratislava 1997; J. MUKAŘOVSKÝ: „Estetika jazyka“, *Slovo a slovesnost* 6, 1940, č. 1, s. 1–27; J. MUKAŘOVSKÝ: „K otázce individuálního slohu v literatuře“, *Česká literatura* 6, 1958, č. 3, s. 245–269; J. MUKAŘOVSKÝ: „Individuální sloh spisovatele, jeho vznik a jeho úloha ve vývoji literatury i spisovného jazyka“, in: B. Havránek (ed.): *Československé přednášky pro V. mezinárodní sjezd slavistů v Sofii*, Praha 1963, s. 277–285; J. PAVLOVIČ: *Přednášky zo štylistiky slovenčiny*, Trnava 2011; V. SKALIČKA: „Problémy stylu“, *Slovo a slovesnost* 7, 1941, č. 4, s. 191–197;

F. TRÁVNÍČEK: *O jazykovém slohu*, Praha 1953; B. TRNKA: „K otázce stylu“, *Slovo a slovesnost* 7, 1941, č. 2, s. 61–72; TEZE = „Teze Pražského lingvistického kroužku v úplném původním znění“ [1929], in: P. Čermák — C. Poeta — J. Čermák: *Pražský lingvistický kroužek v dokumentech*, Praha 2012, s. 681–744; P. T. [= P. TROST]: „Z problémů poetiky“, *Slovo a slovesnost* 5, 1939, č. 1, s. 59–61; P. TROST: „K obecným otázkám stylu“, *Slovo a slovesnost* 16, 1955, č. 1, s. 15–17. **JH**

Stylistika

Své encyklopedické heslo „Stylistika“ (pro *Ottův slovník naučný nové doby*, 1940) zahajuje Bohuslav Havránek vymezením: „Stylistika je nauka o → stylu (slohu) v řeči“ (Havránek 1940: 471). Dále provádí — z hlediska historického vývoje — delimitaci stylistiky a → rétoriky: rétorika se zaměřovala na řeč mluvenou, zatímco stylistika na řeč psanou (→ jazyk, → *langue* a *parole*). Klasikové → Pražské školy v čele s Havránkem si ovšem uvědomovali řadu dalších problémů spojených s pojetím stylistiky: 1. záleží tu samozřejmě na chápání a vymezení stylu; 2. stylistika se může zabývat výzkumem stylů různých historických období, srovnávat je, užívat komparativní metody (stylistika diachronní, vývojová), nebo může mít povahu synchronní; 3. může být chápána jako vědecký obor, nebo jen jako praktická, didaktická nauka normativní; 4. může se zaměřovat na všechny jazykové projevy, nebo pouze na projevy umělecké (literární, básnické); 5. orientuje se spíše na styly objektivní, → funkční styly (což se týká právě praktické, „užité“ stylistiky), nebo spíše na sloh individuální; 6. odtud se odvozuje její poměr k jazykovědě nebo literární vědě, poetice, příp. estetice (→ strukturální poetika, → strukturální es-